

**Թ.00.01 – ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅՈՒՆ
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ**

1. Փիլիսոփայությունը հոգևոր մշակույթի համակարգում:

Փիլիսոփայության առարկան և ֆունկցիաները

Փիլիսոփայությունը որպես մարդու և աշխարհի միջև մշակութային միջնորդ: Աշխարհայացք: Աշխարհայացքի հիմնական տարատեսակները: Փիլիսոփայության ակունքները (դիցաբանական և կրոնական աշխարհայացք): Փիլիսոփայության առարկան և փիլիսոփայական աշխարհայացքի առանձնահատկությունները: Փիլիսոփայություն և գիտություն: Փիլիսոփայական ճանաչողության առանձնահատկությունները: Ճանաչողություն, բարոյականություն և սոցիալական դիքորոշում: Փիլիսոփայության հասարակական պատմական բնույթը: Փիլիսոփայություն և արվեստ: Փիլիսոփայություն և կրոն: Փիլիսոփայական գիտելիքի առանձնահատկությունը: Սցիենտիզմ և անտիսցիենտիզմ:

2. Պատմափիլիսոփայական ակնարկ

Փիլիսոփայական մտքի ծագումը: Արևելյան և արևմտյան մշակութային հարացույցների ընդհանուր բնութագիրը: Հին Արևելքի մշակույթի և փիլիսոփայության առանձնահատկությունները:

Հին հունական փիլիսոփայության ընդհանուր բնութագիրը: Կեցության իդեալիստական և մատերիալիստական ըմբռնումները: Մարդու և բարոյագիտության պրոբլեմները անտիկ փիլիսոփայության մեջ:

Միջնադարյան մշակույթի և փիլիսոփայության ընդհանուր բնութագիրը: Հոգու և մարմնի, բանականության և հավատի, էության և գոյության հիմնախնդիրները:

Վերածննդի մշակույթի և փիլիսոփայության ընդհանուր բնութագիրը: Հումանիզմ: Բնափիլիսոփայությունը՝ որպես Վերածննդի յուրահատուկ փիլիսոփայություն:

Նոր ժամանակների մշակույթի և փիլիսոփայության ընդհանուր բնութագիրը: Մեթոդի պրոբլեմը: Լուսավորականության սոցիալ-պատմական նախադրյալները: Պատմության փիլիսոփայության հիմնահարցերը գերմանական դասական փիլիսոփայության մեջ: Հումանիտար և բնագիտական մշակույթների փոխհարաբերության մետաֆիզիկական (տրանսցենդենտալիստական) հայեցակարգը: Հումանիտար և բնագիտական մշակույթների փոխհարաբերության պոզիտիվիստական հայեցակարգը: Հումանիտար և բնագիտական փոխհարաբերության դուալիստական (հակահետերակցիոնալիստական) հայեցակարգը: Հումանիտար և բնագիտական մշակույթների փոխհարաբերության դիալեկտիկական (փոխլրացման) հայեցակարգը:

ԳՈՅԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՄԱՑԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կեցության փիլիսոփայական ըմբռնումը

Կեցության մոնիստական և պլյուրալիստական հայեցակարգերը: Կեցության երկակի բնույթը և դրսևորման ձևերը: Բնական կեցության առանձնահատկությունները: «Առաջին» և «երկրորդ» բնություն: Բնություն և մշակույթ: Բնական և արհեստական միջավայր: Մարդու և բնության փոխհարաբերության հիմնական ձևերը (պրագմատիկ, բարոյական և գեղագիտական): Գիտատեխնիկական առաջընթացը և արդի էկոլոգիական գլոբալ պրոբլեմները: Էկոլոգիական պրոբլեմների գիտական, սոցիալ-փիլիսոփայական և բարոյահումանիստական տեսանկյունները:

Աշխարհի համակարգայնության, միասնության և բազմազանության փիլիսոփայական ըմբռնումը: Աշխարհի պատկերի փիլիսոփայական ըմբռնումը, նրա կառուցվածքն ու գործառույթները: Աշխարհի դիցաբանական պատկերը և նախագիտության ձևավորման սոցիոմշակութային նախադրյալները: Աշխարհի կրոնական պատկերը: Աշխարհի դասական (մեխանիկական) պատկերը: Աշխարհի հետդասական (քվանտառելյա-

տիվիստական և էվոյուցիոն պատկերը: Աշխարհի էվոյուցիոնիստական պատկերը: Կեցության գոյության ձևերը (շարժում, տարածություն, ժամանակ): Սոցիալական շարժման, սոցիալական տարածության և սոցիալական ժամանակի առանձնահատկությունները: Էկզիստենցիալ ժամանակ: Կեցության համընդհանուր հատկությունները (համակարգային, պատճառական և զարգացման կապեր):

Մարդկային կեցության առանձնահատկությունները: Ազգայինը, հասարակականը և անհատականը սոցիալական կեցության համակարգում: Հոգևոր կեցությունը և նրա ձևերը: Հայ ազգային կեցության յուրահատկությունները:

2. Հոգեկանի ծագման հիմնահարցը

Հոգեկանի ծագման փիլիսոփայական տարաբնույթ ըմբռնումները: Արտացոլման ձևերի զարգացումը որպես գիտակցության գենետիկական նախադրյալ: Հոգեկանի արտացոլման էությունը: Գիտակցությունը որպես հոգեկանի արտացոլման բարձրագույն ձև: Գիտակցության սոցիալական նախադրյալները: Գիտակցություն և ինքնագիտակցություն: Գիտակցության կառուցվածքը: Գիտակցականը, անգիտակցականը և ենթագիտակցականը: Գիտակցություն. Լեզու և մտածողություն: Բնական և արհեստական լեզուներ: Լեզուն իբրև նշանային համակարգ:

3. Աշխարհի ճանաչողության հիմնահարցը: Սոցիալական ճանաչողության առանձնահատկությունները

Իմացության պրոցեսի էությունն ու կառուցվածքը: Զգայական և ռացիոնալ ճանաչողություն: Նրա հիմնական ձևերը: Ստեղծագործություն և ինտուիցիա: Սոցիալական ճանաչողության կառուցվածքը և էությունը: Սիներգետիկական և սոցիալական ճանաչողության առանձնահատկությունները: Ճշմարտության և նրա չափանիշի հիմնահարցը սոցիալական

ճանաչողության մեջ: Սոցիալական ճանաչողություն և սոցիալական էքսպերիմենտ: Ճշմարտության փիլիսոփայական ըմբռնումը: Ճշմարտության չափանիշի հիմնահարցը: Ճշմարտություն և մոլորություն: Ճշմարտություն և հավատ: Ճշմարտություն, գնահատական և արժեք: Գեղեցկության սկզբունքը տեսության մեթոդաբանական կարգավորիչների համատեքստում: Փաստարկումը որպես տեսական գիտելիքների հիմնավորման եղանակ: Համատեքստային (կոնտեքստուալ) փաստարկման եղանակները: Ճշմարտությունը որպես տեսական գիտելիքի օբյեկտիվության մեթոդաբանական կարգավորիչ: Գիտական գիտելիքների ճշմարտության նորպոզիտիվիստական ըմբռնումը: Վերիֆիկացման սկզբունքը: Գիտական գիտելիքի ճշմարտության հետնետպոզիտիվիստական ըմբռնումը: Ֆալսիֆիկացման սկզբունքը: Իմացաբանականի և արժեքայինի հարաբերակցությունը: Գիտական ճանաչողության առանձնահատկությունները, կառուցվածքը և ձևերը: Գիտելիք, արտացոլում, ինֆորմացիա: Գիտելիք և հավատ: Գիտական գիտելիքի էմպիրիկ մակարդակն ու նրա կառուցվածքը: Գիտական գիտելիքի տեսական մակարդակը և նրա կառուցվածքը: Գիտական գիտելիքի մետատեսական մակարդակը եվ նրա կառուցվածքը: Գիտական հետազոտության մեթոդաբանությունը: Մեթոդ և մեթոդաբանություն: Էմպիրիկ հետազոտության համագիտական մեթոդները: Տեսական ճանաչողության համագիտական մեթոդները: Էմպիրիկ հետազոտության և տեսական ճանաչողության համատրամաբանական մեթոդները: Գիտելիքի էմպիրիկ և տեսական մակարդակները: Գիտության սոցիալական ֆունկցիաները: Գիտություն, բարոյականություն և պատասխանատվություն: Գիտական իմացության փիլիսոփայական և կոնկրետ գիտական մեթոդներն ու ձևերը: Գիտության զարգացման Թ.Կունի մոդելը: Գիտական հարացույց և գիտական հեղափոխություն: Գիտական հայտնագործության տրամաբանությունը ըստ Իմրե Լակատոսի: Հետազոտական ծրագրերի մրցակցության սկզբունքը: Գիտության փիլիսոփա-

յության հետմոդեռնիստական վարկածը ըստ Պոլ Ֆոյերբաքենդի: Մեթոդական անարխիզմի սկզբունքը: Արդի գիտատեխնիկական ճգնաժամի առանձնահատկությունները:

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հասարակության և մարդու փիլիսոփայական ըմբռնումը

Կյանքի ծագման բնագիտական և փիլիսոփայական վարկածները: Կյանքի փիլիսոփայական ըմբռնումը: Մարդու ծագման բնագիտական և փիլիսոփայական վարկածները: Մարդու էությունը: Մշակույթի ծագման բնագիտական և փիլիսոփայական վարկածները: Մշակույթի էությունը: Քաղաքակրթության ծագման վարկածները: Կոլեկտիվապաշտական և անհատապաշտական քաղաքակրթություններ: Պետության ծագման փիլիսոփայական վարկածները. պետությունն իբրև սոցիալականության կազմակերպման եղանակ: Փիլիսոփայական մարդաբանությունը մարդու էության մասին: Մարդու սոցիալական էության և կենսաբանական գոյության միասնության հիմնահարցը: Մարդկային հարաբերությունների հիմնական ձևերը: Ես-ը և ուրիշները (ուրիշի պրոբլեմը): Ես-ը և մենք-ը: Հասարակության պրոբլեմը: Մարդ և մշակույթ: Մարդ և բնություն: Մարդկային կեցության հիմնական ֆենոմենները (սեր, երջանկություն, հավատ, ստեղծագործություն): Մարդու հոգեվերլուծական հայեցակարգը (Ֆրեդ, Յունգ, Ֆրոյդ): Գիտատեխնիկական հեղափոխություն, քաղաքակրթություն և մարդ: Օտարման պրոբլեմը: Կյանքի իմաստը: Անմահություն և մահ: Սոցիալական մահվան պրոբլեմը: Մարդ, անհատ, անձ: Անձի սոցիալիզացիայի պրոբլեմը: Անձը որպես պարադոքսալ համակարգ: Սոցիալականությունը որպես հասարակության հիմնարար հատկություն. սոցիալական կեցության դրսևորմա ձևերը: Հասարակությունն իբրև ինքնազարգացող և ինքնակարգավորվող համակարգ:

Սոցիալական առաջադիմության էությունը, դրևորման ձևերն ու չափորո-

շիջները: Սոցիալական կեցության հետազոտման մեթոդները (նոմոթետիկ և իդեոգրաֆիկ) և դրանց դրսևորման ձևերը: Բնությունը որպես փիլիսոփայական իմաստավորման օբյեկտ: Էկոլոգիական փիլիսոփայություն: Հասարակության ծագման հիմնահարցը: Երկու թռիչքների տեսությունը: Անտրոպոգենեզի և սոցիոգենեզի միասնությունը: Հասարակությունը որպես սոցիալական համակեցություն: Համակեցության նորմատիվ համակարգի ձևավորման առանձնահատկությունները: Հասարակության զարգացման պատմական փուլերի ֆորմացիոն և քաղաքակրթական ըմբռնումները: Պատմության իմաստը: Պատմության զարգացման փուլային մոդելը: Պատմության զարգացման գծային մոդելը: Պատմության զարգացման ուտոպիստական մոդելը: Պատմության զարգացման մարքսիստական և մոդերնիստական մոդելները: Պատմության զարգացման սիներգետիկական և հետմոդերնիստական մոդելը: Համաշխարհային պատմության միասնությունն ու բազմազանությունը: Լոկալ մշակույթի և քաղաքակրթության հայեցակարգը: Սոցիալական փոխհարաբերությունների պատմական տիպերը: Անձնական, նյութական ու ֆունկցիոնալ կախվածության հարաբերություններ: Անցումային հասարակության ընդհանուր բնութագիրը:

2. Հասարակական կյանքի ոլորտները

Հասարակական կյանքի տնտեսական ոլորտը: Տնտեսություն և քաղաքականություն: Սեփականության բաշխման, փոխանակման և սպառման հարաբերությունների փիլիսոփայական ըմբռնումները: Պատմության զարգացման շարժառիթները (պահանջմունքներ, շահեր): Շուկայական հարաբերություններ և ազատականություն: Հասարակական կյանքի սոցիալական ոլորտը: Հասարակության սոցիալական կառուցվածքը և նրա պատմական էվոլյուցիան: Ընտանիք: Ավանդականի և արդիականի

փոխհարաբերությունները ժամանակակից հայ ընտանիքում: Արդի ժողովրդագրական պրոբլեմները:

Հասարակական կյանքի քաղաքական ոլորտը: Քաղաքական կեցության առանձնահատկությունները: Պետություն և քաղաքական կառավարում: Բռնապետություն և ժողովրդավարություն: Քաղաքացիական հասարակության ընդհանուր բնութագիրը: Ազատություն և պատասխանատվություն: Իրավունք, սոցիալական արդարություն: Քաղաքական կուլտուրա և քաղաքական բարոյականություն: ՀՀ քաղաքական համակարգի առանձնահատկությունները:

3. Հասարակության հոգևոր կյանքը: Հոգևոր մշակույթ և քաղաքակրթություն

Հասարակական գիտակցության կառուցվածքը, մակարդակները և ձևերը: Հոգևոր գործունեություն, հասարակական հոգեբանություն և գաղափարախոսություն: Ազգային հոգեբանություն և ազգային կենսափիլիսոփայություն: Հոգևոր հարաբերություններ և հոգևոր արտադրություն: Հոգևոր արժեքների սպառման առանձնահատկությունները:

Մշակույթը որպես մարդու և հասարակության զարգացման ցուցանիշ: Մշակույթ և քաղաքակրթություն: Մշակույթների երկխոսություն և մշակութային ազդեցիկ: մշակույթի սոցիալական ֆունկցիաները: Քաղաքակրթության համաշխարհայնացումը և մշակութային փոխակերպումների արդի միտումները Հայաստանում:

4. Հասարակական առաջադիմությունը և մարդկության ապագան

Առաջադիմության սոցիալ-փիլիսոփայական տեսությունների ընդհանուր բնութագիրը: Հասարակական առաջադիմության հակասականությունը: Առաջադիմության չափանիշների հիմնահարցը: Գիտատեխնիկական հեղափոխությունը և ապագայի այլընտրանքները: Սոցիալական առաջադի-

մությունը և արդի գլոբալ պրոբլեմները: Ռացիոնալ մտածողության ճգնաժամը: Մարդկության ապագան: Պատմական դիմադրություն արագացումը: Արդի դարաշրջանի սոցիալ-մարդաբանական լարվածության հիմնահար-
ցը: Կյանքի իմաստը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Аристотель. Сочинения в 4-х томах, М., 1976-1984.
2. Платон. Сочинения в 3-х томах, 1990-1994.
3. Бекон Ф., Сочинения в 4-х томах, М., 1971-72.
4. Гоббс Т., Избран. произв., в 2-х томах, М., 1964.
5. Декарт Р., Избран. произв., М., 1950.
6. Лейбниц Г., Сочинения в 4-х томах, М., 1982-85.
7. Лок Д., Избран. Философские произв., М., 1960.
8. Беркли Д., Сочинения, М., 2010.
9. Юм Д., Сочинения в 2-х томах, М., 2001.
10. Руссо Ж.Ж., Избран. Соч. в 3-х томах, М., 2001.
11. Гегель Г.В.Ф., Лекции по истории философии. М., 2009.
12. Кант И., Критика чистого разума. В. кн: Кант, соч., т.3. М., 2006.
13. Фихте И., Факты цознания. Назначение человека. Наукоучение, М., 2000.
14. Ницше Ф. Сочинения. Т 1, 2, М., 2000.
15. Витгенштейн Л. Философские работы. М., 2009.
16. Гадамер Х. Г. Истина и метод, М., Прогресс, 2007.
17. Камю А. Бунтующий человек. М., Политиздат, 2011.
18. Хайдегер М. Время и бытие, М., Республика, 2006.
19. Ясперс К. Всемирная история философии. Санкт- Петербург. Наука. 2010
20. Бучило Н.Ф., Исаев. „История и философия наук” , М., 2011.
21. Мареева Е.В., Мареев С. Н., Майданский А.Д., „Философия наук”, М., 2010
22. Ивин А.А. “Современная философия науки”. М., 2005.
23. Кахановский В.П., Лешкевич Т.Г., Матяш Т.П., Фатхи Т.Б. „Основы философии науки” Ростов-на-Дону, 2010.
24. Лапкина А.И. „Философия науки”, М., 2007.

25. Лебедева С.А. „Философия науки”, М., 2006.
26. Манасян А.С., „ Методологические принципы логического анализа научного знания и единство науки” ,Ереван ., 2002.
27. Օգոստինոս Երանելի, Խոստովանություններ, Եր., 2002:
28. Պլատոն, Երկեր չորս հատորով, Եր., 2006-2014:
29. Անանիա Շիրակացի, Մատենագրություն, Եր., 1979:
30. Դավիթ Անհաղթ, Երկեր, Երևան, 1980:
31. Եզնիկ Կողբացի, Աղանդների հերքումը, Եր., 1970:
32. Գևորգյան Հ. « Փիլիսոփայություն, Գիտություն, Մշակույթ». Եր., 2010
33. Սարգսյան Ա. Փիլիսոփայության դասընթաց, Եր., 2010
34. Ավետիսյան Ս. Աշխարհի գիտական պատկերը և փիլիսոփայությունը, Եր., 1984.
35. Հարությունյան Է.Ա. Ազգային ինքնություն և կյանքի մշակույթ, Եր., 2004
36. Շաքարյան Հր. Գ. Փիլիսոփայություն, Երևան, 2005
37. Routledge History of Philosophy (10 vols.) edited by John Marenbon. 2004
38. History of Philosophy (9 vols.) by Frederick Copleston. 2006
39. A History of Western Philosophy (5 vols.) by W. T. Jones. 2009
40. Kenny, Anthony, A New History of Western Philosophy. Oxford University Press, 2012
41. Nadler, Steven, A Companion to Early Modern Philosophy. John Wiley & Sons. 2008
42. Rutherford, Donald , The Cambridge Companion to Early Modern Philosophy. Cambridge University Press, 2006

Թ.00.05 ԿՐՈՆԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Աստվածաբանություն - Աստվածաբանության առարկան (theologia)՝ քրիստոնեական կրոնի գիտական ուսումնասիրություն և լուսաբանում, սկզբնավորումը /դեռևս 2-րդ դարում, երբ նոր՝ քրիստոնեական դավանանքը պաշտպանելու և ջատագովելու համար ի սպաս դրվեցին հունական, և ոչ միայն հունական, այլև համամարդկային, կրթության գիտական համակարգը և նվաճումները/:

Աստվածաբանության 4 բաժինները՝ 1. մեկնողական (եկզեգետիկ) աստվածաբանություն, 2. պատմական աստվածաբանություն, 3. Սիստեմատիկ աստվածաբանություն և 4. գործնական (պրակտիկ) աստվածաբանություն: Պատմական և գործնական (պրակտիկ) աստվածաբանություն:

Պատմական բնույթ ունեցող աստվածաբանական դիսցիպլիններ, այդ թվում են՝ Հին և Նոր Կտակարանների ներածությունը, դոգմաների պատմությունը, հայրաբանությունը, քրիստոնեական մատենագրության պատմությունը, խորհրդաբանությունը (կամ նշանակաբանությունը՝ սիմվոլիկան), կանոնագիտությունը, տոմարագիտությունը, ծիսակատարության պատմությունը (ծիսագիտությունը), եկեղեցական հնագիտությունը և քրիստոնեական արվեստի պատմությունը: Քրիստոնեական եկեղեցու պատմությունը և մեկնողական (եկզեգետիկ) աստվածաբանությունը:

ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հին Կտակարանի **լեզուն**, կառուցվածքը, **կանոնը**, երկրորդականոն գրքեր: Հին Կտակարանի թարգմանությունները: **Հնգամատյան**. օրենք և պատվիրաններ: Ծննդոց, Ելք, Ղևտացիների, Թվեր, Երկրորդ Օրենք:

Պատմական գրքեր. Հեսու, Դատավորներ, Հռութ, Ա-Դ Թագավորություններ, Ա, Բ Մնացորդաց, Եզրաս Ա, Բ, Նեեմի, Եսթեր, Հուդիթ, Տոբիթ, Ա-Գ Մակաբայեցիներ:

Իմաստության գրքեր. Սաղմոսներ, Առակներ, Ժողովող, Իմաստություն Սողոմոնի, Երգ Երգոց, Իմաստություն Սիրաքի, Հոբի գիրք:

Մարգարեական գրքեր. Եսայի, Երեմիա, Դանիել, Եզեկիել (մեծ մարգարեներ), Ովսե, Հովել, Ամովս, Աբդիու, Հովնան, Միքիա, Նավում, Ամբակում, Սոփոնիա, Անգե, Զաքարիա, Մաղաքիա (փոքր մարգարեներ):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբրահամյան Արման սրկ., Հին կտակարանյան կանոնը վաղ եկեղեցում, «Էջմիածին», Էջմիածին, 2014,
2. Աճեմեան Շահե արք., Ցուցակ Աստուածաշունչ Մատենի հայերէն ձեռագիրներուն, 1992, Լիզպոն,
3. Աստվածաշունչը և հայ մշակույթը, Ներսես ավ. քին. Ներսեսյան, Հայաստանի Աստվածաշնչային Ընկերություն, 2001,
4. Գըլընճեան Յակոբ եպս., Մեկնութիւն Արարածոց, Մոնտէվիդէօ, 1995,
5. Դարբինյան Գրիգոր, Ներածություն Հին Կտակարանի, Էջմիածին, 2000,
6. Կայայան Ա., Հին Կտակարանի ներածություն, Երևան, 2000,
7. Eissfeldt O., The prophetic literature, The old testament and modern study, ed. by H. H. Rowbey, Oxf., 1961.

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Նոր Կտակարանի **լեզուն**, կառուցվածքը, **կանոնը**: Նոր Կտակարանի **ձեռագրերը, թարգմանությունները**: «Համատեսական» (sinoptique) **Ավետարաններ** (Մատթեոսի, Մարկոսի, Ղուկասի): Հովհաննեսի Ավետարան: **Գործք Առաքելոց**:

Պողոսի 14 թղթերի առանձնահատկությունները (Հռոմեացիներին, Ա, Բ Կորնթացիներին, Եփեսացիներին, Փիլիպեցիներին, Կողոսացիներին, Ա, Բ Թեսաղոնիկեցիներին, Ա, Բ Տիմոթեոսին, Տիտոսին, Եբրայեցիներին):

Ընդհանրական (Կաթողիկե) թղթերը (Հակոբոսի, Ա, Բ Պետրոսի, Ա, Բ, Գ Հովհաննեսի, Հուդայի): **Հովհանու Հայտնությունը:**

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կայայան Ա., Նոր Կտակարանի ընդհանուր ներածություն, Ե., 1996,
2. Պետրոսյան Եզնիկ ծ. վրդ., Ներածություն Նոր Կտակարանի, Էջմիածին, 1996,
3. Սեքուլա Օ. Նոր Կտակարանի գրքերու կարգը հայոց քով, Հ. Ա. 1947, էջ 179-190, 289-299, 347-357, 483-492,
4. Библия, книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета, М., 1976,
5. Мецгер Б. М., Канон Нового Завета. Происхождение, развитие, значение. Москва, 1998,
6. Guthrie Donald, New Testament Introduction, England: Apollos, 1990.

ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Մեկնողական ժանրի ձևավորումը և զարգացումը: Մեկնությունը որպես հնագույն ժանր: Անտիկ շրջանի մեկնությունները: Մեկնողական ձևերը և դրանց զարգացումը: Մեկնություններն Աթենքի դպրոցական ծրագրերում: Արիստոտելի դերը մեկնության ժանրի զարգացման գործում: Մեկնողական ձևերի ձևավորումը հելլենիզմի դարաշրջանում (մ. թ. ա. 4 - մ. թ. 1 դդ.): Աղեքսանդրյան առաջին դպրոց: Հրեական շրջանակներում կատարված Հին Կտակարանի մեկնությունները: *Սուրբ Գրքի* մեկնությունը որպես խորհրդի բացահայտում: Փիլոն Աղեքսանդրացին (1-ին դ.) որպես էկսեգետիկ աստվածաբանության հիմնադիրներից մեկը: Փիլոն Աղեքսանդրացու *Սուրբ Գրքի* մեկնությունը, նրա ներդրումը և այլաբանական մեկնության կիրառումը:

Մեկնությունների առաջատար դերը քրիստոնեության տարածումից հետո, հելլենիստական գրականության ճգնաժամի և նոր գրականության ձևավորման շրջանում: Հին և Նոր Կտակարանների “հաշտեցումը” մեկնությունների միջոցով: Քրիստոնեական գրականության առանձնահատուկ, բնորոշ գծերը որպես շարժառիթ ոչ միայն Աստվածաշնչի, այլև “արտաքին գրեանց” բազում մեկնությունների ստեղծման համար: Մեկնությունների մեկնություն:

Մեկնությունները և ուսուցումը: Մեկնությունների առաջնակարգ տեղը կրթական ոլորտում: Մեկնությունները որպես միջնադարյան մտքի ձևավորման կարևորագույն ազդակներ: Միջնադարում մեկնության ժանրի զարգացումը: Մտահայեցողական (սպեկուլյատիվ) գրականության վերելքը: Աքրլաստիկ (դպրոցական, ուսումնական) փիլիսոփայությունը: Մատենագրության բանաքաղաժո ու մեկնողական բնույթը:

“Գիրք Պատճառաց” մեկնությունների հանրագիտարան:

Գրիգոր Աբասյանի “Գիրք Պատճառաց” պայմանական վերնագիրը կրող մեկնությունների անտիպ ժողովածուն: “Գիրք Պատճառաց”-ի իմաստային և քանակային ծավալը և կարևոր տեղեկություններ պարունակող վերնագիրը՝ “Պատճառ լայն եւ նուրբ գրեանց, առեալ ի հարցն սրբոց եւ ի վարդապետաց, եւ ի մի հաւաքեալ եւ հոգացեալ մեծ ռաբունապետին Գրիգորի, որդոյ Աբասայ”: Երկի բովանդակությունը, կազմը, նյութի հերթականությունը: Աստվածաշնչի և “նուրբ” գրվածքների մեկնությունները: “Գիրք Պատճառաց”-ի պահպանված ձեռագրերը: Իսաչատուր Կեչառեցու ներդրումն այս գրվածքի ուսումնասիրման գործում. հեղինակային պատկանելության հանգամանքը, Իսաչատուր Կեչառեցու կողմից կատարված ուղղումները, ջնջված բառերի լրացումը, անհասկանալի որոշ տեղերի ճշտումը: “Գիրք Պատճառաց”-ի սկզբնական բնագրի հարցը: “Գիրք Պատճառաց”-ի դերը և նշանակությունը Հին և Նոր Կտակարանների մեկնությունների

(ինչպես նաև այլ ոլորտների) ուսումնասիրման գործում: “Նուրբ” և “լայն գրեանք”-ի սահմանումները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հին և Նոր Կտակարանների մեկնությունների տեսական մասի համար

1. **Աբրահամյան Ա. Գ.**, Հովհաննես իմաստասերի մատենագրությունը, Երևան 1956:
2. **Անասյան Հ.**, Հայկական Մատենագիտություն, Երևան 1959, հտ. Ա, էջ LX-LXIV:
3. **Անթապյան Փ.**, Հայ մեկնաբանական գրականության տեսական նախահիմքերի շուրջ, ԲՄ, N15, Երևան 1986, էջ 60-94:
4. **Գաթըրճեան Հ.**, Սրբազան պատարագամատոյցք հայոց, Վիեննա 1922:
5. Գիրք թղթոց, երկրորդ հրատարակութիւն, **Ն. Եպս. Պողարեան**, Երուսաղէմ 1994:
6. Գիրք հերձուածոց, հր. **Տեր-Մկրտչյան**, Վաղարշապատ 1892:
7. Գիրք, որ կոչի **Ջզօն** արարեալ Սրբոյն Յակոբայ երիցս երանեալ Հայրապետին Մըծբին քաղաքի՝ ըստ խնդրոյ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին, սակս մանկանց նորոյս Սիովնի, Կոստանդնուպօլիս 1824:
8. Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, **Կ. Կոստանեանց**, Ալեքսանդրապօլ 1910:
9. **Ջարպիանալեան Գ.**, Հայկական մատենագիտութիւն, Վենետիկ 1883:
10. **Շիրինյան Մ.**, Արտաքին և նուրբ գրեանք, *Աշտանակ Բ, Հայագիտական պարբերագիրք*, Բ, Երևան 1998, էջ 15-45:
11. **Շիրինյան Մ. Է.**, Մեկնողական ժանրի կազմավորումը և զարգացումը Հայաստանում, *Աշտանակ Գ, Հայագիտական պարբերագիրք*, Երևան 2000, էջ 36-64:
12. **Շիրինյան Մ. Է.**, “Քրիստոնեական վարդապետության անտիկ և հելլենիստական տարրերը. հայկական և հունական՝ դասական և բյուզանդական, աղբյուրների բաղդատությամբ”, Երևան 2005
13. **М. Тер-Мовсесян**, История перевода Библии, С-Петербург 1902.

ՍԿԶԲՆԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

1. “Գիրք Պատճառաց”՝ Մաշտոցի անվան Մատենադարան, թիվ 1879:
2. Թուղթ երանելոյն Պօղոսի Տարօնացոյ Յաղթող Ախոյեան Վարդապետի. Ընդդէմ Թէոփիստէ հոռոմ Փիլիսոփային, Կ. Պոլիս 1752:
3. **Terian A.**, Armenology without Theology? Issues in the Study of early Armenian Philosophy, Հայագիտության արդի վիճակը և նրա զարգացման հեռանկարները, Երևան 2004 թ., էջ 271-272 [Armenian Studies Today and Development Perspectives, Erevan 2004 p. 271-272].
4. **Thomson R. W.**, Aspects of Medieval Armenian Exegesis, New Approaches to Medieval Armenian Language and Literature, Amsterdam-Atlanta, GA 1995, pp. 47-61.
5. **Thomson R. W.**, *A Bibliography of Classical Armenian Literature to 1500 A.D.* (Corpus Christianorum), Turnhout: Brepols 1995.

ՀԱՅ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՆԱՎՈՐՈՒՄԸ

Գրերի գյուտ: Գրերի գյուտը և դրա դերն ու նշանակությունը: Սբ. Մեսրոպ Մաշտոցի հեղինակած շարականները, «Հաճախապատում Ճառերի» հեղինակային պատկանելության հարցը: Սբ. Սահակ Պարթևի հեղինակած շարականները, կանոնախմբերը և ծիսական կանոնները Մաշտոց-ում: Մաշտոց ծիսամատյանի կազմումը:

Սահակ Մաշտոցյան աշակերտների հեղինակած գործերը: Կորյուն. «Վարք Մաշտոցի»: Եղշիե. «Վարդանի ևր հայոց պատերազմի մասին», Խրատներ, «Հայր մեր»ի մեկնություն: Եզնիկ Կողբացի. «Եղձ աղանդոց», Խրատներ և այլ մանր երկեր: Փավստոս Բուզանդի, Ղազար Փարպեցու, Մովսես Խորանցու Պատմագրքերը:

ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՆԱՎՈՐՈՒՄԸ

Սուրբ Գրքի հայերեն թարգմանությունը. թարգմանության փուլերը, բնագրերը:

Ճառերի և Աստվածաշնչային գրքերի մեկնությունների հայերեն թարգմանությունը (Ս. Հովհան Ոսկեբերանի, Ս. Աթանաս Ալեքսանդրացու, Ս. Բարսեղ Կեսարացու, Եվագրիոս Պոնտացու, Կյուրեղ Ալեքսանդրացու: Եփրեմ Խուրի Ասորի): **Սրբախոսական երկեր:**

Ծիսական մատյանների թարգմանություն. Պատարագամատույցներ, Մաշտոցի տարբեր կանոններ:

Ջատագովական և հակաճառական գրականության թարգմանություն. (Կյուրեղ Երուսաղեմացու Կոչումն ընծայութեան, Իրինեոս Լուզդոնացու «Ցոյցք առաքելական քարոզութեան», «Ընդդէմ հերձուածոց», Տիմոթեոս Կուզի «Հակաճառություն»):

Պատմագրական երկեր. Եվսեբիոս Կեսարացու (+339թ.) «Ժամանակագրութիւնը» («Քրոնիկոնը»), Սոկրատ Աքրլաստիկոսի «Եկեղեցական պատմությունը»,

Կանոնական գրականություն. Առաքելական, Կղեմեսի, և «Հարանց հետևողաց» կանոնախմբեր, առաջին երեք տիեզերաժողովների՝ Նիկիայի, Կ. Պոլսի (Ա) և Եփեսոսի որոշումները, տեղական վեց ժողովների՝ Անկյուրիայի Նեոկեսարիայի, Անտիոքի, Գանգրայի, Լաոդիկեի և Սարդիկեի կանոնախմբերը, ինչպես նաև՝ Ս. Աթանաս Ալեքսանդրացու, Ս. Բարսեղ Կեսարացու և Սևանտոսի կանոնախմբերը:

ՍԲ. ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հեղինակային պատկանելության հարցը: Բովանդակության հիմնական գծերը՝ Երորդաբանություն, Մարդեղության խորհուրդը, Առաքելական քարոզչության, Վախճանաբանական հայացքներ:

ՀԱՃԱԽԱՊԱՏՈՒՄ ՃԱՌԵՐ

Հեղինակային պատկանելության հարցը: Ճառերի քանակը:

Բովանդակությունները: Դավանանքին վերաբերող ճառերը:

Վանականներին վերաբերող ճառը:

ՇՈՎՀԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՈՒ ՃԱՌԵՐԸ

Անհամաձայնություններ հեղինակային պատկանելության մասին: Ճառե-

րի քանակը: Բովանդակությունները: Բարոյախրատական ճառեր:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻՆ ԵՎ ՆՐԱ ԱՂՈԹԱԳԻՐՔԸ

Նարեկա վանքի հիմնադրումը: Գրիգոր Նարեկացու կյանքը: Ստեղծագործությունները. «Երգ երգոցի մեկնություն», Գանձեր և տաղեր, «Պատմություն Ապարանից Աբ. Խաչի», ևն: «Մատյան Ողբերգություն» աղոթագրքի գլուխների քանակը, բովանդակության հիմնական գծերը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Անասյան Հ.**, Հայկական մատենագիտություն, հտ. Ա, 1959, հտ. Բ, 1976:
2. **Ջամիյան Աբ.**, Հայ գրականության պատմություն, Ա մաս, Նոր-Նախիջևան, 1914:
3. **Ջարբհանյան Գ.**, Հայկական հին դպրութիւն, Վենետիկ, Գ տպ. 1897, Դ տպ. 1932:
4. **Ջարբհանյան Գ.**, Մատենադարան հայկական թարգմանութեանց նախնեաց (դար Դ-ԺԳ), Վենետիկ, 1889:
5. **Քրիստոնյա Հայաստան հանրագիտարան**, Երևան, 2002.

ԿՐՈՆՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՁԵՎԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Նախնադարյան (վաղնջական) **հավատալիքներ** (տարրապաշտություն, երկնքի պաշտամունք, բուսապաշտություն և կենդանապաշտություն, կախարհություն, շամանականություն, ծիսական գործողություն, ոգեպաշտություն, նախնիների պաշտամունք և այլն): Հայ և օտար պատմագիրների

տեղեկությունները Հայաստանում տարածում գտած վաղնջական հավատալիքների մասին:

Դիցաբանություն իբրև աշխարհի ճանաչողություն և աշխարհընկալում: Կրոնի, փիլիսոփայության, գիտության և արվեստի տարրերի յուրահատուկ համադրումը դիցաբաններում: **Դիցաբանական մտածողություն, երևակայություն և տրամաբանություն: Սիմվոլիզմն** իբրև՝ դիցաբանական համակարգերի առանցք: Դիցաբանություն և մշակույթ:

Դիցաբանական համակարգերի ուսումնասիրության մեթոդները, հիմնական սկզբունքները և դպրոցները:

Դիցաբանական համակարգերի ձևավորման բնութագրիչ տարրերի և զարգացման օրինաչափությունները: Հանդերձյալ աշխարհի, հոգու անմահության պատկերացումները: Տարամետ աստվածությունների աստիճանական համադրման միտումները: Մարդաբանացման գիծը դիցաբաններում: **Դիցաբանական համակարգերի բարեշրջումը՝** պոլիթեիզմ, էնթեթիզմ, մոնոլատրիա, սուպրեմոնթեթիզմ: **Սինկրետիզմը** դիցաբանական համակարգերում: Դիցաբանական շերտերի հաջորդականության հիմնահարցը:

Զրադաշտություն: Արիական և հնդիրանական կրոնադիցաբանական հնագույն հավատալիքները և զրադաշտության ձևավորման ակունքները: Զրադաշտի մասին ավանդությունը: **Ավեստան իբրև Զրադաշտության սրբազան մատյան**, առնչությունները Ռիգվեդայի հետ:

Յոթ աստվածությունների և յոթ արարչագործությունների մասին զրադաշտական ուսմունքը: Արարչագործության և երեք դարաշրջանների, բարու և չարի մասին ուսմունքները: Մահվան և հանդերձյալ կյանքի մասին պատկերացումները: Մազդայի պաշտամունքի հաստատումը:

Զրադաշտության դավանանքը և պաշտամունքը: Տոները, ծեսերը և հոգևոր ծառայությունը: **Փրկչի վերաբերյալ հավատքը:** Մաքրագործման օրենքները: Զրադաշտական քրմական աստիճանակարգը:

Զրադաշտության զարգացումը պարսից պետականությունների (Աքեմենյան, Արշակունյաց, Սասանյան) շրջանում: **Զրադաշտությունը իսլամի հաստատումից մինչև մեր օրերը:**

Միհրի պաշտամունքը: Միհրն արիական դիցարանում: Միթրայի վեդայական պատկերացումները: Միթրան և Վարունան իբրև աշխարհակարգի պահպանման հակակշիռները: **Միթրան** իբրև արեգակի և երկնքի պաշտամունքը խորհրդանշող, տիեզերական համապարփակ ուտա օրենքի, մարդկանց միավորող, արդարացիության, գծի պահպանման, հասարակական դաշինքը և ներդաշնակությունը հովանավորող աստվածություն: Միթրան իբրև ճշմարտության և բարոյականության պահապան ու հովանավոր: Զոհաբերություններն իբրև միհրական ծիսակարգի առանցք: **Միթրա, Ագնի և Սոմա:**

Միհրի պաշտամունքային կենտրոնները Հայաստանում: Միհրին ուղեկցող դիցակերպ ուժերը: Միհրի պաշտամունքի կապը աստեղնագարդերկնքի, լուսնային աստվածությունների և ջրային սկզբի հետ: Միհրական կրոնապաշտամունքային համակարգի արտացոլումը «Սասնա ծռեր» ազգային էպոսում:

Միհրականությունն իբրև շերտավորված (իրանական, սեմաբաբելոնական, հելլենական, հռոմեական) **սինկրետիկ կրոն:** Միհրականության ազդեցությունը II-IV դարերի կրոնական համակարգերի վրա:

Արևելյան (Վեդանտա) և Առաջավոր Ասիայի (Շումերական, Աքքադական, Բաբելական, Եգիպտական) ժողովուրդների դիցաբանական համակարգերը: Հունական և հռոմեական դիցաբանությունը:

Հայոց ազգային կրոնի բնութագիրը և հեթանոսական դիցարանը: Հայ հեթանոսական պաշտամունքի կենտրոնները ու սպասավորների դասերը: Տոներն ու ծիսակարգը:

Ազգային կրոնների ծագումը և առանձնահատկությունները:

Մովսիսականության էությունը և բնութագրիչ առանձնահատկությունները: Մովսիսականության պատմական փուլերը: **Մովսիսականության Սուրբ գրականությունը՝** Թանախ, Թորա, Նեբեիմ, Քեթուբիմ: **Հրեական բանավոր օրենքը:** Թալմուդ: **Միշնա** և նրա մեկնությունները: **Գեմարա:** Տիեզերածնության և մարդաբանական տեսությունը:

Թանախի (Հին Կտակարանի) հոգևոր և պատմամշակութային արժեքը: **Օրենք:** **Տասնաբանյա պատվիրաններ** և դրանց հավատքային առանձնահատկությունները:

Սինագոգ և սինագոգիալ պաշտամունք: **Մեսիանականության** ձևավորումը:

Մովսիսականության հիմնական ուղղությունները և հոսանքները: Տոնածիսական համակարգը: Մովսիսականությունն արդի աշխարհում:

Բրահմայականություն: **Բրահմայական դիցարանը:** Բրահմա: Վիշնու: Շիվա: Ենթակա աստվածներ (Ինդրա, Յամա): **Վաղ** (Ինդրա, Յամա, Վարունա, Կուբերա) և **ուշ** (Սոմա, Սուրյա, Ագնի, Վայու) **լոկապալների ուսմունքը:** Բրահմայականության բարեշրջումը՝ **արանյակներ և ուպանիշադներ:**

Ուպանիշադների փիլիսոփայությունը: Կյանքի փուլերի (աշրամա), կենսական սկզբի (ջիվա) և հոգևոր սուբստանցի (պուրուշա) ուսմունքը: Բարձրագույն իրականության, աշխարհակառույցի, կյանքի և մահվան, հասարակություն-տիեզերք, մարդ-աստված հարաբերությունների ուսմունքը: Բարու և չարի հիմնահարցը: **Կարմայի ուսմունքը** և կարմայի օրենքի համընդհանրությունը: Ուպանիշադների փիլիսոփայության զարգացման գլխավոր (սանկիյա, յոգա, վեդանտա) և երկրորդական (նյայա, վայշե-շիկա, միմանսներ) ուղիները:

Հնդկաստանը հինդուիզմի ծագման նախօրեին: Հինդուիստական դիցարանի կրոնական և փիլիսոփայական ակունքները: **Տրիմուրտի:** Հին-

դուխտական պրակտիկա (թանթրիզմ): Մանթրա: Մոգական դիագրամ-
մա և յանթրա:

Բրահմայի պաշտամունքը: Բրահմաններ և բրահմայական պաշտամուն-
քի կենտրոններ: **Շիվայի պաշտամունքը՝** լինգամա և շակտի: **Դուրգի և**
Կալի աստվածուհիների պաշտամունքը: **Վիշնույի պաշտամունքը:**
Հինդուիզմի հիմնական ուղղությունները՝ վիշնուիզմ և շիվաիզմ:

Հինդուիստական էպիկական շարքը: **Ռամայանա:** Ռամա, Սիտա:
Մահաբհարաթ: Աստվածների և հերոսների պայքարը: **Սոմադևա:**

Քրիշնայի պաշտամունքը՝ քրիշնայականություն: «Բհագավատգիտան»
որպես վեդայական գրականության հուշարձան: «Բհագավատգիտայի»
բարոյախոսությունը: Քրիշնան իբրև համահնդկական աստվածություն:
Քրիշնայականության երկու ուղղությունները: Քրիշնա-լի՛լ՝ քրիշնայական
միստերիաներ: Քրիշնայականության ծիսակարգն ու սնման օրենքները
(պրասադ):

Հինդուիզմը և իսլամը: Հինդուիզմի ռեֆորմացիան X դարում. Շանքարա:
Ուշ հինդուիստական ռեֆորմացիան՝ Ռամաքրիշնա: Վիվեկանանդայի
հայացքները: Քրիշնայականությունը Ամերիկայում XX դարի II կեսին:
Նրա տարածումն արդի աշխարհում: **Նեոհինդուիզմ:**

Ջայնիզմ և սիկհիզմը Հնդկաստանում: Ուսմունքը և պայքարի արդի
փուլը: պաշտամունքը: Կոնֆուցիականության ձևավորման ժամանակա-
շրջանը: Կոնֆուցիուսի ուսմունքի հիմնական բնութագրիչները: Կոնֆու-
ցիուսի բարոյախոսության էությունը և հասարակական իդեալը: Նախնի-
ների պաշտամունքը և «սյաո» նորմերը: Ընտանիքի և կլանի պաշտամուն-
քը: Շենշի: Կառավարման իդեալը: Կոնֆուցիականության տրանսֆորմա-
ցիան և դպրոցները: Միստիցիզմը կոնֆուցիականության համակարգում:
Կոնֆուցիականության ոչ-ռեֆորմացիոն գաղափարախոսությունն իբրև
պետական դավանանք: Կոնֆուցիականության բարեշրջումը: Նեոկոնֆու-
ցիականություն և նրա հոսանքները:

Լաո Յզին որպես դառսականության հիմնադիր: Դառսական մոգություն: Դառսականության դավանաբանության հիմնավորումը: Անհատական կյանքի հավերժության և անմահության գաղափարները դառսականության մեջ: Մարդու «ցի» էներգետիկայի մասին դառսական պատկերացումները: Կանոնական ուսմունքը: Դառսական աստվածապետությունը: Բուդդայականության և դառսականության փոխադարձ առնչությունները: **Դառսականությունն իբրև պետական գաղափարաբանություն:** Նախնիների պաշտամունքը դառսականության մեջ:

Վաղ հավատքային շերտի ձևավորման տեսությունները Ճապոնիայում: **Սինտոիզմ** էպիկական զարգացման շրջանը: **Սինտոյական դիցարանը:** Արարչագործության մասին պատկերացումները: **Իծանագի, Իծանամի և Ամատերասու** աստվածների պաշտամունքը: Բնապաշտական հավատալիքները: Սինտոյական աստվածությունների զարգացման դինամիկան և **կայսրերի պաշտամունքի ձևավորումը:** Մեղքի գաղափարը սինտոիզմում:

Բուդդայականության ներթափանցումը Ճապոնիա: **Բուդդայական ու սինտոյական հավատալիքների սինկրետիզմը:** Սինտոիզմի «նոր համադրման փորձը»: Մ. Նորինագան և սինտոիզմի «մաքրագործումը»: «Ճապոնական ինքնատիպ ոգու» մասին ուսմունքը: Սինտոիզմը և XIX դարի ճապոնական ազգայնականությունը: Սինտոիզմը XX դարի առաջին կեսին՝ պետականության պաշտամունքի ձևավորումը: **Սինտոիզմն արդի փուլում:**

ԲՈՒԴԴԱՅԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բուդդայականության ակունքները՝ վեդանտա, նյայա, վայշեշիկա, սանկիյա, յոգա: **Բուդդայականության ծագումը՝** Սիդհարթհա Գաուտամա: Բուդդայի քարոզները և դրանց հակադրությունը բրահմայական էզոթերիկ իմաստությանը: **«Չորս ճշմարտությունների»** մասին Բուդ-

դայի ուսմունքը: Փրկության բուդդայական կոնցեպցիան՝ «**ութմասնյա ուղի**»: Նյութական աշխարհի մասին ուսմունքը՝ **դհարմա**: Ոգու առաջնաստեղծ հիմքի, բարի և չար ոգիների, հոգու, վերաբնակեցման, վերամարմնավորման (կարմա), հատուցման և փրկության բուդդայական ուսմունքը: **Նիրվանայի** մասին ուսմունքը:

Բուդդայական պաշտամունքը: Հավասարության բուդդայական ուսմունքը: Բուդդայական բարոյականության էությունը և հասարակական ուղղվածությունը: **Պանթեոնը բուդդայականության մեջ:**

Տրիպիտակա և նրա կառուցվածքը: Տրիպիտակայի փալիական կանոնը: Պատարիպուտրայի ժողովը և **բուդդայականության կանոնականացումը** Աշոկա թագավորի օրոք:

Բուդդայականության պառակտումները: **Հինայանա** (թեհրավադա): Բուդդայի մասին ուսմունքը: Փրկության կոնցեպցիան, «Ես»-ի ըմբռնումը և ազատ կամքի մեկնությունը: **Մահայանայի** տարանջատումը՝ Նահարջունա: Դավանաբանական առանձնահատկությունները՝ **բողիսատվայի** ուսմունքը: **Մհադիյամիկի և յոգաչարայի դպրոցները:** Մահայանայի պաշտամունքային և ծիսական առանձնահատկությունները: Մահայանայի պրակտիկան:

Տիբեթական բուդդայականությունը: Ցզոնկաբի ուսմունքը: **Լամայականությունը** և նրա բնորոշ առանձնահատկությունները: Էսուբիլգանների և **Դալայ-Լամայի պաշտամունքը:** Հետմահու կյանքի պատկերացումները: «Տասը սև մեղքերի» և «տասը սպիտակ առաքինությունների» ըմբռնումները:

Վաջրայանա: Դավանաբանական և պաշտամունքային-ծիսական առանձնահատկությունները: Վեջրայանական պրակտիկան:

Բողիիդհարման և ձեն (չան) բուդդայականության հիմնադրումը: Մեդիտացիայի և սատորիի ուսմունքը: Ինքնակարգավորման և հոգեբանա-

կան մարզման հրամայականը: Ձենի տարածումը Կորեայում և Ճապոնիայում:

XIX դարի բուդդայական ռեֆորմացիան: Բուդդայական թեոսոֆիան և **նեոբուդդայականության** ձևավորումը: Բուդդայականության արդիականացումը՝ Բուդդայի ուսմունքի «գիտական» մեկնությունը: Հոգու անմահության և բարոյական արժեքների նորովի մեկնությունը բուդդայականության մեջ:

XX դարի բուդդայական վերածնունդը: Բուդդայականության քաղաքական դերի աճը: Բուդդայականությունը և ասիական ժողովուրդների ազգային-ազատագրական պայքարը:

Բուդդայական «նոր հոսանքների (կրոնների)» ծագումը և հնդկական նորաբուդդայականությունը: Բուդդայական տարասեռ աղանդների միավորման միտումները: Բուդդայականության քարոզչական գործունեության աննախադեպ աճն Արևմուտքում:

Ձեն բուդդայականությունն արդի աշխարհում:

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹՅՈՒՆ

Քրիստոնեության ձևավորման նախադրյալները: Քրիստոնեական եկեղեցու հիմնադրումը:

Վաղ քրիստոնեական համայնքներ և դրանց կազմավորման միտումները: Վաղ քրիստոնեության հալածանքները և դրանց պատճառները: Քրիստոնեությունն իբրև թույլատրելի և պետական կրոն:

Քրիստոնեության դավանաբանությունը և պաշտամունքը: Աստվածաշունչը և նրա կառուցվածքը: Նոր Կտակարանի կառուցվածքը և բովանդակությունը: Հիսուս Քրիստոսի քարոզչությունը և բարոյականության ըմբռնումները: Քրիստոնեական Ս. Ավանդություն: **Ս. Երրորդության, Հիսուս Քրիստոսի մարդեղության և Քրիստոսի Աստծու մասին ուսմունքները: Լոգոսի վարդապետությունը:** Քրիստոնեության առաջին

(Նիկեայի 325 թ., Կ. Պոլսի 381 թ.) տիեզերական ժողովները: **Հավատահանգանակ:** IV դարի երկրորդ կեսի և V դարի քրիստոսաբանական վիճաբանությունները: Եփեսոսի 431 թ. տիեզերական ժողով:

Ներեկեղեցական հարաբերությունները VI-XI դարերում (միակամության և պատկերամարտական վիճաբանությունները): **1054 թ. եկեղեցական մեծ պառակտումը** (սխիզմը), **կաթոլիկության և ուղղափառության տարանջատումը:**

Կաթոլիկություն: Դավանաբանական և պաշտամունքային առանձնահատկությունները: «Պապական իշխանության տեսություն»: Վանական կյանքի կարգավորումը՝ **ցելիբատ:** Սիմոնեա: Կարդինալական կոլեգիայի հաստատումը և պապական իշխանության հոգևոր և աշխարհիկ դերի բարձրացումը: **Քրիստոնեական արևելքի նկատմամբ նոր քաղաքականությունը:** Հարաբերությունները ֆրանկական կայսրության հետ: Արևելյան Էկզարխիության ստեղծումը: «Կայսերական եկեղեցին»: **Ինվեստիտուրայի հիմնահարցը և** հոգևոր ու աշխարհիկ իշխանությունների հակասությունների սրումը: Ապաշխարության եկեղեցական վարդապետություն և կաթոլիկյան **ինդուլգենցիայի** համակարգը՝ կաթոլիկյան «տաքսա»: **Խաչակրաց արշավանքների կազմակերպման նպատակներ, հոգևոր ու հասարակական հիմքերը:** Խաչակրաց առաջին արշավանքները և խաչակրաց իշխանությունների հաստատումը: Վերաբերմունքն Արևելյան քրիստոնյաների նկատմամբ: Լատինական պատրիարքության հաստատումը: **Խաչակրաց արշավանքների պատմական դերն ու նշանակությունը:**

Պապերի «**Աստծո տեղապահ**» տիտղոսը: Կարդինալական կոնկլավի հաստատումը: 1184 թ. Վենրոնի ժողովը և **կաթոլիկյան հավատաքննության** հիմնադրումը: Ինոկենտիոս III և «առաքելական լեգատների» հավատաքննության կանոնականացումը և դատավարական համակարգի

հաստատումը: **Առտողաֆե** և տեսակները: «Սուրբ գրասենյակի միաբանություն» և «Դավանաբանական միաբանություն»:

Կաթոլիկ եկեղեցին XIV-XVII դարերում: Դոգմաների զարգացման կաթոլիկյան պրակտիկան: **Վատիկանի I և II ժողովները** և կաթոլիկության հասարակական կողմնորոշումը: Կաթոլիկությունն արդի աշխարհում:

Ուղղափառություն: Արևելաքաղկեդոնական (օրթոդոքս) եկեղեցիների դավանաբանությունը և պաշտամունքը: Դոգմաների զարգացման կաթոլիկյան պրակտիկայի մերժումը: Ուղղափառության «եկեղեցական-դոգմատիկական ավանդությունները»: Վերաբերմունքը տիեզերական և տեղական ժողովների նկատմամբ: Արևելյան ուղղափառ քաղկեդոնական եկեղեցու կառուցվածքային բազմաշերտությունը՝ **ինքնանկախ** (ավտոկեֆալ) **և ինքնավար** (ավտոնոմ) **ուղղափառ եկեղեցիներ:** Դրանց կազմավորման կանոնական սկզբունքները:

Արդի ինքնանկախ (ավտոկեֆալ) և ինքնավար (ավտոնոմ) ուղղափառ եկեղեցիները:

Բողոքական եկեղեցիների ձևավորման հոգևոր և հասարակական հիմքերը, դավանաբանության և պաշտամունքային առանձնահատկությունները: Բողոքականության լիբերալ և արմատական հոսանքները: Վերաբերմունքն Աստվածաշնչի և եկեղեցական Ս. Ավանդությունների նկատմամբ: Բողոքական դոգմատիկայի հիմնական բնութագրիչները՝ **Աստվածաշնչի բացառիկ հեղինակություն, անհատական հավատով փրկվելու և համընդհանուր քահանայագործության սկզբունք:** Երրորդության դոգմայի բողոքական մեկնությունը: Մարդ-Աստված փոխհարաբերության մեկնությունը և փրկագործության ուսմունքը: Հիսուս Քրիստոսի մասին բողոքական ուսմունքի առանձնահատկությունները: Հոգու անմահության բողոքական ըմբռնումները և քավարանի մերժումը: Նախասահմանվածության բողոքական ըմբռնումները: **Բողոքականության պաշտամունքը:** Եկեղեցու և հոգևոր դասի միջնորդ և թարգման դերի

մերժումըԼ Եկեղեցական խորհուրդների նորովի մեկնաբանությունը: Վերաբերմունքը Ս. Մասունքների և սրբապատկերների նկատմամբ: Բողոքական ժամերգություններ:

Բողոքական հիմնական ուղղությունների դավանաբանական և պաշտամունքային առանձնահատկությունները:

ԻՍԼԱՄ

Արաբական թերակղզին ծագման նախաշեմին: Մինչիսլամական շրջանի արաբական դիցարանը: **Վաղ իսլամի կրոնական և հասարակական-պատմական արմատները:** Մուհամեդի կյանքը քարոզչությունից առաջ: Մուհամեդի քարոզչական գործունեությունը Մեքքայում:

Հիջրան որպես երևույթ իսլամում: Վաղ իսլամի ռազմաքաղաքական պատմությունը: Իսլամական ումմայի (համայնքի) առաջացումը: Իսլամի արաբական բնորոշ գծերի ձևավորման Մեդինայում: Իսլամի ռազմաքաղաքական վերելքը VII դարի 20-ական թվականների վերջերին: Վաղ իսլամի իրավական սկզբունքները: Խալիֆի ընտրության հետ կապված բարդությունները: **Համաարաբական իսլամական ումմայի ստեղծումը: Աբու Բաքր:** Արտաքին քաղաքականության վաղ իսլամական կողմնորոշումները և խալիֆայության աշխարհագրական տարածումը: **Օմար և Օսման խալիֆներ: Ղուրանի խմբագրման հիմնահարցը: Ալի (IV «բարեպաշտ խալիֆ»),** նրա որդիների և ալիականների դերը իսլամի պատմության մեջ:

Ղուրանը որպես իսլամի Ս. Գիրք և իսլամական մշակույթի հիմք: Ղուրանի պայմանական բաժանումը երկու մասերի: **Իսլամի դավանաբանությունը՝** «հավատ» և «կրոնական պարտականություն»: **Իսլամական ավանդություն՝** Սուննա: Հադիսներ և նրանց տարաբաժանումները: **«Ալ-իման»**(հավատք) և **նրա երեք հիմնական տարրերը:** Հավատքի հինգ սյունները և դոգմաները՝ **միաստվածության դավանանք և Մուհա-**

մեդի մարգարեական առաքելության ընդունում: Անհատական և հասարակական աղոթք: Իսլամական աղոթքային ցիկլ և նրա կառուցվածքը:

Իսլամի պաշտամունքային-ծիսական համակարգը: Ղուրանի ընթերցանություն, աղոթք (աս-սալաթ), թլպատություն, ողորմածություն, հաջ, ջիհադ և նրա երկու տեսակները: Քաաբի և սուրբ վայրերի պաշտամունքն իսլամում: **Իսլամի տոնածիսական համակարգը:** Հիմնական տոները և իսլամական ուրբաթ: **Իսլամական պահքեր:**

Իսլամի պառակտումները և դրանց կրոնադավանաբանական պատճառները: Սյուննայական և շինայական իսլամի առանձնահատկությունները:

Իսլամական իրավունք: Շարիաթ և նրա հիմնական կատեգորիաները:

Սուֆիզմ (Աս-Թասավուֆ)՝ փիլիսոփայություն և դավանանք:

Խալիֆայության կրոնաքաղաքական կացությունը Օմայական հարստության շրջանում: Աբասյան հարստության հաստատումը: Խալիֆայության ներկրոնական պառակտումները: Թուրքական տարրի հաստատումը իսլամական տարածքներում: Օսմանայան նվաճումները:

«**Իսլամական ռեֆորմացիայի**» առանձնահատկությունները: XVIII դարի իսլամական վերածնունդը՝ **պանիսլամիզմ: Պանթյուրքիզմի** գաղափարախոսությունն ու պրակտիկան: **Պանարաբիզմ:**

Իսլամն արդի աշխարհում: Իսլամի քաղաքականացումը և կրոնաքաղաքական հոսանքները: **Իսլամականացում** և դրա դրսևորման ձևերը: Իսլամական արամատականություն և նրա քաղաքական դրսևորումները: Իսլամի տարածման միտումներն արդի աշխարհում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պատմական կրոնագիտություն

1. **Ալիշյան Ղ.** Հայոց հին հավատքը կամ հեթանոսական կրոնը, Ե., 2002:
2. **Աստվածաշունչ:**

3. **Քիզանդ Եղիայեան**, Քննական պատմութիւն Սուրբգրական ժամանակներու, գիրք 4, **Ներածութիւն Նոր Կտակարանի**, Անթիլիաս, 1976:
4. **Քիզանդ Եղիայեան**, Քննական պատմութիւն Սուրբգրական ժամանակներու, գիրք 5, **Ներածութիւն Նոր Կտակարանի**, Անթիլիաս, 1976:
5. **Դարբինյան Գ.** Ներածություն Հին Կտակարանի, Ս.Էջմիածին, 2002:
6. **Գուրան**, Սոֆիա, 1929:
7. **Քրիստոնյա Հայաստան: Հանրագիտարան**, Երևան, 2002:
8. Алов А. А. Владимиров Н. Г., Осипенко Ф. Г. Мировые религии. М., 1998.
9. Грюнбаум Г. З. Классический ислам. Очерк истории. 600-1258. (пер.с англ.). М., 1988.
10. Ислам (энцикл.словарь). М., 1991.
11. История религии (учебн.под пед. И. Н. Яблокова). Т. 1-2, М., 2002.
12. Карташев А. В. Вселенские соборы. М., 1994.
13. Классики мирового религиоведения. Антология. Т. 1-2, М., 1996.
14. Климович Л. И. Книга о Коране, его происхождении и мифологии. М., 1988.
15. Массе А. Ислам. Очерки истории. М., 1983.
16. Мифы народов мира (энциклопедия в 2-х томах). Т. 1-2, М., 1988.
17. Народы и религии мира. Энциклопедия. М. 1998.с. 674-901.
18. Пилкингтон С. М. Индуизма. М., 1999.
19. Религии мира. Минск, 1994.
20. Религиозные традиции мира. В двух томах. Т. 1-2,М., 1996.
21. Религиоведение: хрестоматия (Авт. – сост. П. И. Костюкович). Минск, 2000.
22. Росс Ф., Хиллс, Т., Великие религии человечества (пер.с англ.). М., 1999.
23. Рукая Максуд. Ислам. М., 1999.
24. Скурат К. Е. История Поместных Православных Церквей. Т. 1-2, М., 1994.
25. Текмин Э. Н. Эрман В. Г. Мифы Древней Индии. М., 1982.
26. Уоллис Б. Египетская религия. Египетская магия, М., 1996.
27. Хисмантулин А. А. Суфизм. СПб, 1999.
28. Тальберг Н. История Христианской Церкви. М.-Нью-Йорк, 1991.

29. Христианство (энцикл.словарь).Т. I, М., 1993, Т. II-III, М., 1995.
30. Эррикер К. Буддизм, М., 2001.
31. Яблокова И. Н. Религиоведение. М., 2000.
32. **Encyclopedia of religion and ethics** (ed.by James Hastings) V. 1-10, New York, 1961-1967.
33. **The Oxford Illustrated History of Christianity** (ed.by John McManners), Oxford, New York, 1990.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Քրիստոնեությունը Հայաստանում: Հայաստանում քրիստոնեության տարածման հարցի շուրջ: Հայ եկեղեցական ավանդությունը **Թադեոս և Բարդուղիմեոս առաքյալների քարոզչական գործունեության վերաբերյալ:** Հայ եկեղեցական ավանդության հիմնավորումը քրիստոնեական և ազգային մատենագրության մեջ:

Քարոզչական գործընթացները Հայաստանում 1-ին դարավերջին: Եկեղեցական համայնքների հիմնադրումը և հալածանքների 1-ին դարավերջին: Հայաստանում գործող քրիստոնեական համայնքների կապերն ու հարաբերությունները Ասորիքի, Միջագետքի, Ադիաբենի և Կապադովկիայի եկեղեցական կենտրոնների հետ: Քրիստոնեությունը Փոքր Հայքում 2-3-րդ դարերում: Հայաստանի կենտրոնական եպիսկոպոսության ստեղծումը: Հեթանոսության բարենորոգման Տրդատ Մեծի փորձերը և քրիստոնեության հալածանքները 3-րդ դարավերջին: Քրիստոնեության ազդեցության հետագա ծավալումը Հայաստանում՝ Գրիգոր Լուսավորչի գործունեությունը:

Հայ Առաքելական պետական եկեղեցու կազմավորումը, կառուցվածքը, նվիրապետական հաստատությունը, վարդապետությունը և վերաբերմունքը քրիստոնեության առաջին (Նեիկայի, Կոստանդնուպոլսի, Եփեսոս-

սի, Քաղկեդոնի) տիեզերաժողովների նկատմամբ: Հայ եկեղեցու և մինչքրիստոնեական ազգային մշակույթի առնչությունները:

Տեղական եկեղեցական ժողովներ: Հայ եկեղեցու դավանաբանության և պաշտամունքի մշակումը: Դավանաբանության հիմնական սկզբունքները. «Յաճախապատում ճառք», «Կնիք հաւատոյ», «Գիրք թղթոց»: **Հայ եկեղեցու խորհուրդները:** Պաշտամութային (ծիսական) ժողովածուները: **Տոներն ու ծիսական համակարգը:**

Հայ եկեղեցին Գրիգոր Լուսավորչի հաջորդների ժամանակ: Ներսես Մեծ: Բարենորոգչական գործունեությունը: Դավանաբանական և կանոնական ձեռնարկումները. **Աշտիշատի ժողովը:**

Հայ գրերի գյուտը և «Թարգմանչած շարժումը»: Մեսրոպ Մաշտոց և Սահակ Պարթև: Աստվածաշնչի և եկեղեցու հայրերի հիմնարար գործերի թարգմանությունը հայերեն: **Ինքնուրույն աստվածաբանական, ջատագովական և դավանաբանական գրականության սկզբնավորումը: Վկայաբանական և Վարքաբանական** գրականության ստեղծումը: Եկեղեցու հայացումը:

Հայ եկեղեցին և V-VI դարերի ազգային-ազատագրական շարժումները: Քարոզչական գործունեությունը հարևան երկրներում: Բյուզանդական եկեղեցու ոտնձգությունները և **Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության ձևավորումը:** Աղանդավորական և պատկերամարտական շարժումները և Հայ եկեղեցին: Հայ եկեղեցին արաբական գերիշխանության և Բագրատունյաց արքայատոհմի հաստատման շրջանում: **Հայ Առաքելական եկեղեցին և Ոսկեդարի հայ մշակույթը:**

Հայ եկեղեցու հայրենաշեն գործունեությունը Բագրատունյաց Հայաստանում: Կաթողիկոսական աթոռի հաստատվելը Անիում: Կրոնական հալածանքները Արևմտահայաստանում և հայ-բյուզանդական թղթակցությունը: Հայ եկեղեցու թեմերի աշխարհագրական ծավալումը:

Կրոնական նոր կենտրոնների ու միաբանությունների հիմնադրումը: Վարդապետարանների, վանք-համալսարանների և կրթության ու դպրության այլ կենտրոնների գործունեությունը:

Հայ եկեղեցին բյուզանդական ունեցությունների շրջանում: Կաթողիկոսական պառակտումները և Աղթամարի հակաթոռ կաթողիկոսության հիմնադրումը: **Կաթողիկոսական ընտրության նոր կանոնակարգի ընդունումը 1114 թ.: Կարմիր վանքի ժողովը:** Հայ-ասորական եկեղեցական հարաբերությունները: Հայ-կաթոլիկ եկեղեցիների հարաբերության սկիզբը: Հայ և բյուզանդական եկեղեցիների միության փորձերը: **Հայոց հայրապետական աթոռի հաստատումը Կիլիկիայում:** Ունիթորների և հակաունիթորների պայքարը: Հայ եկեղեցին սելջուկ-թուրքերի արշավանքների շրջանում:

Հայ եկեղեցին Ջաքարյան իշխանապետության շրջանում: Հայ-վրացական եկեղեցական տարածայնությունները: **Հայ եկեղեցին և X-XIV դարերի ազգային մշակույթը:**

Հայ եկեղեցին թուրքմենական ցեղերի, օսմանյան և պարսկական բռնապետությունների շրջանում: Միաբանության կոթողիկական փորձերի մերժում: **Հայրապետական աթոռի վերադարձը Էջմիածին:** Սսի կաթողիկոսության վերահաստատումը: Կ. Պոլսի պատրիարքության հաստատումը և նրա դերը արևմտահայության հասարակական և մշակութային կյանքում: Աղթամարի հակաթոռ կաթողիկոսությունը: Երուսաղեմի պատրիարքության գործունեությունը:

Հայ եկեղեցու դերը գաղութահայության ազգապահպանության գործում: Եկեղեցու միավորող և ազգահավաք գործառույթները: **Հայ եկեղեցին և XV-XVIII դարերի ազգային-ազատագրական շարժումները:** Մխիթարյանների միաբանության հիմնադրումը: **Հայ եկեղեցին և XV-XVIII դարերի հայկական մշակույթը:**

Հայոց կաթողիկոսությունը XIX դարասկզբին: Եկեղեցու դիրքորոշումը ազգային-ազատագրական շարժումների նկատմամբ: **Նեսես Աշտարակեցի:** Ցարական Ռուսաստանը և Հայ եկեղեցին: 1836 թ. մարտի 11-ի Կանոնադրությունը: Եկեղեցու միավորիչ և ազգապահպան դերի բարձրացումը: **Խրիմյան Հայրիկ:** Հայ եկեղեցին և XIX դարավերջի և XX դարասկզբի ազգային-ազատագրական շարժումները:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին XX դարասկզբին: Հայկական բարենորոգումների հարցը և Եկեղեցու դիրքորոշումը: **Հայ եկեղեցին առաջին աշխարհամարտի տարիներին:** Հայկական հարցը և Հայ եկեղեցին: **Հայ եկեղեցին հայկական պետականության վերականգնման և ծավալման շրջանում:**

Խորհրդային կարգերը և Հայ Եկեղեցին: «Ազատ եկեղեցական» շարժումը: Բռնադատումները խղճի ազատության և անցյալի հոգևոր ու նյութական արժեքների նկատմամբ: **Խորեն Ա Մուրադբեկյան:** Հոգևոր դասի հալածանքները: Հայ եկեղեցին երկրորդ Աշխարհամարտի տարիներին: **Գրորգ Զ Չորեքչյան:** Հայ Եկեղեցին և սփյուռքահայությունը՝ **Գարեգին Ա Հովսեփյան: Վազգեն Ա Պալճյան:**

Հայ Եկեղեցու արդի վիճակը: Հայ եկեղեցին և էկոմենիկ շարժումը: Հայստանի Հանրապետության «Խղճի ազատության և կրոնական միավորումների մասին» 1991 թ. հունիսի 17-ի օրենքը և Հայ Առաքելական Եկեղեցու գործունեությունն արդի փուլում: **XIX-XX դարերի ազգային մշակույթը և Հայ Եկեղեցին:**

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Գրիգոր Տաթևացի,** Ոսկեփորիկ, հ. 1-5, Երևան, 1995:
2. **Սրբոյն հօրն մերոյ յերանելոյն Գրիգորի Լուսաւորչի Յաճախապատում ճառք լուսաւորք,** Էջմիածին, 1984:
3. **Վարդան Արևելցի,** Ճառք ներբողեանք, Երևան, 2000:

4. **Վարդապետություն Սրբյն Գրիգորի**, Ազաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Գ հատված:
5. **Կնիք հաւատոյ.....**, Էջմիածին, 1914:
6. **Գիրք թղթոց, Մատենագրութիւն նախնեայց**, Տիխիս, 1901:
7. **Վրթանես Քերթող**, Ընդդէմ պատկերամարտաց, “Էջմիածին”, 1979, Զ-Է, էջ 89-93:
8. **Հովհաննես Օծնեցի**, Երկեր, Երևան 1999:
9. **Գարեգին վրդ. Յովսէփեան**, Խոսրովիկ թարգմանիչ, Էջմիածին, 1899:
10. **Ազաթանգեղոս**, Հայոց պատմություն (Ա-Բ հատվածներ), Երևան, 1983:
11. **Աբել Արք. Մխիթարեան**, Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց Եկեղեցոյ հանդերձ կանոնագրութեամբք, Էջմիածին, 1878:
12. **Աբր(ահամ) Զամի(նեան)**, Հայոց եկեղեցոյ պատմութիւն, Ա-Բ, Նոր-Նախիջևան, 1908-1909:
13. **Երուանդ վրդ. Տէր-Մինասեանց**, Հայոց եկեղեցոյ յարաբերութիւնները Ասորոց եկեղեցիների հետ, Էջմիածին, 1908:
14. **Կարապետ Ծ. Վարդ.**, Հայոց Եկեղեցոյ պատմութիւն, Ա, Էջմիածին, 1903:
15. **Հայ եկեղեցի. նվիրապետական աթոռներ, թեմեր**, Երևան, Հայկ. հանրագիտ., 2001:
16. **Ներսես Շնորհալի**, Թուղթ ընդհանրական, Անթիլիաս, 1974:
17. **Մաղաքիա արք. Օրմանյան**, Ազգապատում, հ. Ա-Գ, Երևան, 2001:
18. **Մաղաքիա արք. Օրմանեան**, Խոհք եւ խոսք, Երուսաղէմ, 1929:
19. **Մաղաքիա արք. Օրմանյան**, Հայոց եկեղեցին, Երևան, 1992:
20. **Մովսէս Խորենացի**, Հայոց պատմություն, Երևան, 1981, **գիրք առաջին**, գլ. ԻԷ-ԼԵ, ՀԴ-Ը, ԶԶ, ԶԹ-ՂԱ, **գիրք երկրորդ**, գլ. Բ-Գ, ԺԱ, ԺԴ, Ի-ԻԱ, Լ, ԼԲ, ԼԸ-ԼԹ, ԽԷ, ԽԹ, ԾԱ-ԾԴ, ԾԷ-ԿԸ:
21. **Յուսիկ վրդ. Մովսիսեան**, Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցոյ պատմութիւն, Էջմիածին, 1884:
22. **Նորայր Արք. Պողարեան**, Ծիսագիտութիւն, Նյու Յորք, 1990:
23. **Նորայր Արք. Պողարեան**, Հայ Եկեղեցոյ Հաւատոյ Հանգանակները, Երուսաղէմ, 1993:
24. **Փաւստոս Բուզանդ**, Հայոց պատմություն, Երևան, 1987:
25. **Քրիստոնյա Հայաստան: Հանրագիտարան**, Ե., Հայկ. հանրագիտ., 2002:

Թ.00.06 – ՄՇԱԿՈՒԹԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մշակութաբանության ներածություն և մշակույթի տեսություն:

Մշակույթ հասկացությունն ու մշակույթի սահմանումները: Մշակույթն ուսումնասիրող գիտակարգերը: Մշակույթի կառուցվածքը և բաղադրիչները: Մշակույթի գործառույթները: Մշակութային գործընթացները: Մշակութային նորմերը: Նորույթ և ավանդույթ: Մշակութային պրակտիկաները: Մշակութայինի և բնականի փոխառնչությունն ու սահմանները: Մշակույթի մարդաստեղծ գործառույթը: Մշակույթի և անհատի փոխառնչությունը: Մշակույթ և հասարակություն եզրերի փոխառնչությունը: Մշակութային ինստիտուտների տիպաբանությունը, նպատակը և գործառույթները: Էթնիկ և ազգային մշակույթներ: Ինքնություն հասկացությունը: Մշակույթի դիսկուրսային ու տեքստային չափումները: Զանգվածային մշակույթ: Ենթամշակույթ և հակամշակույթ: Առօրեականության մշակույթ: Քաղաքի մշակույթ:

Մշակույթի մասին գիտակարգերի և տեսությունների պատմական զարգացումը:

Մշակույթի էվոյուցիոնիստական տեսությունը: Մշակույթի դիֆուզիոնիստական և նեո-դիֆուզիոնիստական հայեցակարգերը: Մշակույթի ֆունկցիոնալիստական տեսությունը: Ամերիկյան մշակութային մարդաբանության դպրոցը: Մշակույթ և անհատ տեսական ուղղությունը: Մշակույթի ստրուկտուրալիստական տեսությունը: Մշակույթի մեկնաբանական և սիմվոլիկ ուղղությունները: Մշակույթի սոցիոլոգիական դպրոցները: Մշակույթի պոստ-մոդեռնիստական հայեցակարգը:

Մշակույթի ուսումնասիրման հիմնական ոլորտներն ու մեթոդաբանությունը:

Մշակութաբանական հետազոտության տեսակները: Մշակութաբանական հետազոտության մեթոդաբանության տիպաբանությունը: Նյութական մշակույթ: Յուրացնող և արտադրող տնտեսաձևերի մշակութային առանձնահատկությունները: Սոցիալական մշակույթ: Սոցիալա-

կան կառուցվածքի մշակութային ասպեկտը: Իշխանության տեսակների մշակութային չափումները: Վերնախավի մշակույթ և էլիտար մշակույթ: Աղքատության մշակույթ: Ամուսնության և ընտանիքի մշակութային ձևերը: Քաղաքակրթության չափանիշներն ու բնորոշող տարրերը: Կրոնական մշակույթ: Կրոնի արխայիկ և զարգացած ձևերը: Ծեսը, նշանը և խորհրդանշանը մշակույթում: Տոնը և տոնական մշակույթի տեսական ասպեկտները Գենդերը մշակութային համատեքստում: Մասկուլին և ֆեմինին հասկացությունները և նրանց մշակութային դրսևորումները: Փոխանակման և նվիրատվության մշակութային ձևերը: Լեզուն մշակույթի համակարգում: Աշխարհի լեզվամշակութային պատկերը: Հաղորդակցման մշակույթ:

Մշակութաբանության կիրառական ոլորտներն ու ասպեկտները:

Մշակույթի կառավարման կոնցեպտը և դրա առանձնահատկությունները: Մշակութային քաղաքականություն. սահմանումները, հիմնաձևերը, մոդելները: Մշակույթի իրավունքը և մշակութային դեմոկրատիա: Մշակութային քաղաքականության առանձնահատկությունները ժամանակակից Հայաստանում: Մշակութային ժառանգություն: Մշակութային հիշողություն: Հուշարձանը մշակույթի համակարգում: Մշակութային տուրիզմ և տուրիզմի մշակույթ հասկացությունները:Թանգարանը մոդեռնական և արդի մշակութային դաշտերում: Խորհրդային և հետխորհրդային Հայաստանի թանգարանային մշակույթը:

Համաշխարհային մշակույթի պատմություն: Նախնադարյան մշակույթի առանձնահատկությունները: Վաղ երկրագործական մշակույթներ: Անտիկ մշակույթ: Բյուզանդական մշակույթ: Արաբական Արևելքի մշակույթ:

Եվրոպական միջնադարյան մշակույթի բնութագրիչ առանձնահատկությունները: «Վերածնունդ» և Վերածննդին բնորոշ մշակութային հատկանիշները: Եվրոպական մոդեռնականության (նոր) դարաշրջանի մշակութային բնութագրիչները: Եվրոպայի Նորագույն դարաշրջանի մշակու-

թային առանձնահատկությունները: 20-րդ դարի դեմոկրատական մշակույթների առանձնահատկությունները: 20-րդ դարի տոտալիտար մշակույթների առանձնահատկությունները: Մինչ-կոլումբոսյան Ամերիկաների մշակույթները: Ամերիկյան նորագույն մշակույթը: Աֆրիկայի բնիկ և ժամանակակից մշակույթները: Ավստրալիայի և Օվկիանոսքի բնիկ մշակույթները: Մերձավոր Արևելքի ավանդական և նոր մշակույթները: Արևելյան Ասիայի երկրների ավանդական և նոր մշակույթները:

Ռեգիոնալ մշակույթների պատմություն: Կովկասյան ժողովրդների ավանդական մշակույթները: Վրաստանի ժամանակակից մշակույթը: Ադրբեջանի ժամանակակից մշակույթը: Ժամանակակից Իրանի մշակութային առանձնահատկությունները: Օսմանյան և ժամանակակից Թուրքիայի մշակութային առանձնահատկությունները: Կայսերական Ռուսաստանի մշակութային առանձնահատկությունները: Խորհրդային Միության մշակութային համակարգը: Հետխորհրդային մշակութային զարգացումները Ռուսաստանում և Կովկասում:

Հայկական մշակույթ: Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն մշակույթները: Բրոնզեդարան մշակութային ընդհանրությունները: Ուրարտական քաղաքակրթություն: Հին հայկական մշակույթը (մ.թ.ա. 6-4-րդ դարեր): Հայաստանի հելլենիստական մշակույթը (մ.թ.ա. 3-1-ին դարեր): Հայաստանի մշակույթը մ.թ. առաջին դարերում: Հայ միջնադարյան քրիստոնեական մշակույթի ընդհանրական բնութագիրը: Քրիստոնեական փրկագործական գաղափարաբանությունը, ծեսն ու պատկերագրությունը: Քրիստոնեական տաճարը և կոթողը: Խաչքարը միջնադարյան ու նոր մշակույթների համակարգում: Գիրը և գիրքը: Կրթական-գիտական համակարգերը. դպրոցը, վանքը, համլսարանը: Երկրագործական մշակույթը: Պատկերացումները իդեալական կենսատարածքի մասին. աշխարհը որպես այգի: Միջնադարյան արհեստագործությունը, արհեստագործական կազմակերպությունները: Հայաստանի միջնադարյան քաղաքը: Առև-

տուրը և ճանապարհորդելու մշակույթը: Հայ միջնադարյան ինքնությունը: Իշխանությունը, օրենքը և սոցիալական կառուցվածքը հայ միջնադարյան պետություններում: Նոր ժամանակների հայ ավանդական և մոդեռնացված մշակույթի ձևավորման նախադրյալներն ու պայմանները: Հայկական առաջին լուսավորչական և ազգաստեղծ նախաձեռնությունները: Հայկական մշակույթի զարգացման առանձնահատկությունները Օսմանյան և Ռուսական կայսրությունների կազմում: 19-րդ դարի հայ ավանդական մշակույթի հիմնական բնութագիրը: Հայկական ազգայնական գաղափարախոսությունների ձևավորումը և նոր ազգային մշակույթի ձևավորման գործընթացները: Ցեղասպանության մշակութային ասպեկտները: Խորհրդային հայկական մշակույթի առանձնահատկությունները: Վաղ-խորհրդային շրջանի մշակույթ (20-40-ական թթ.): Զննալի տարիների մշակութային առանձնահատկությունները (50-ական թթ.), 60-ական թթ. ազգային զարթոնքը: Լճացման և վերակառուցման տարիների մշակութային առանձնահատկությունները (70-80-ական թթ.): Հետխորհրդային մշակութային զարգացումները Հայաստանում: Ղարաբաղյան պատերազմի մշակութային ենթատեքստն ու հետևանքները: Գլոբալացումն ու հայկական մշակույթի ժամանակակից փոխակերպումները:

Հայկական Սփյուռքի մշակույթ: Հայկական սփյուռքի պատմա-մշակութային զարգացման առանձնահատկությունները:

Հին և միջնադարյան գաղթօջախների ձևավորման և գոյատևման մշակութային առանձնահատկությունները: Ցեղասպանության արդյունքում ձևավորված սփյուռքի մշակութային առանձնահատկությունները: Սփյուռքահայերի ազգային ու մշակութային ինքնության առանձնահատկությունները և խնդիրները: Հետ-խորհրդային միգրացիայի հետևանքով ձևավորված սփյուռքի մշակութային առանձնահատկությունները:

Հայ ժամանակակից գաղթօջախների մշակույթը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մելքումյան Գ. Մշակութաբանություն, Ե. 2001
2. Սարգսյան Ա.Հ. Մշակույթի տեսություն, Երևան, 2003.
3. Սարգսյան Ս.Ա. Մշակութաբանություն, Երևան, 1997
4. Սարգսյան Ս.Ա. Մշակույթի տեսություն և հայ մշակույթի պատմություն, Ե., 2004
5. Арутюнов С. А., Рыжакова С. И. Культурная антропология, М., 2004
6. Барнард А. Социальная антропология: исследуя социальную жизнь людей, М., Институт этнологии и антропологии РАН, 2009.
7. Белик А. А. Культурология. Антропологические теории культур, М., 1999
8. Кравченко А. И. Культурология, М., 2003
9. Флиер А. Я. Культурология для культурологов, М., 2002
10. ЭриксенТ.Х. Что такое антропология? М., 2014
11. Kottak С. Ph. Anthropology, McGraw-Hill Inc., 1991
12. Kottak. С. Ph. Mirror for Humanity. A Concise Introduction to Cultural Anthropology, Third ed., New York, 2003.
13. Առաքելյան Բ. Հնագույն Հայաստանի մշակույթի պատմ.-ից, Ե. 1982:
14. Առաքելյան Բ.Ն. Քաղաքները և արհեստները Հայաստանում 9-13-րդ դարերում, Երևան, հ. 1, 1958, հ. 2, 1964
15. Բրդյան Վ. Հ., Հայ ազգագրություն (համառոտ ուրվագիծ): Ե., 1973
16. Գելներ Է., Ազգերը և ազգայնականությունը: Ե., Հայաստան, 2003
17. Երկանյան Վ. Հայկական մշակույթը 1800-1917 թթ. Ե., 1982
18. Հարությունյան Ս. Հայ առասպելաբանությունը, Բեյրութ, 2002:
19. Հարությունյան Վ. Հայկական ճարտարապետության պատ., Ե., 1992
20. Հովհաննիսյան Վ. Թատրոնը միջնադարյան Հայաստանում, Ե., 1978
21. Ղազարյան Մ. Հայ կերպարվեստը 16-18 դդ., Ե., 1974
22. Մարության Հ. Հիշողության դերն ազգային ինքնության կառուցվածքում. տեսական հարցադրումներ: Երևան, «Նորավանք», 2006.
23. Մարության Հ. Տ., Հայ ինքնության պատկերագրությունը: Հատոր 1. Ցեղասպանության հիշողությունը և Ղարաբաղյան շարժումը: Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2009
24. Պետրոսյան Հ. Խաչքար. ծագումը, գործառույթը, պատկերագրությունը, իմաստաբանությունը:
25. Абрамян Л.А. Первобытний праздник и мифология. Е. Гитутюн, 1983

26. Алексеев В. П. Становление человечества, М., 1984
27. Андерсон Б. Воображаемые сообщества, М.: Канон-Пресс-Ц, 2001.
28. Антонова Е. В. Очерки культуры древних земледельцев Передней и Средней Азии, М., 1984
29. Армяне. Серия «Народы и культуры» / Отв. ред.: Л. М. Варданян, Г. Г. Саркисян, А. Е. Тер-Саркисянц. М.: Наука, 2012
30. Ассман Я. Культурная память. М.: Языки славянской культуры, 2004
31. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре, СПб, 1993
32. Барт Р. Мифологии. М., 1996.
33. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса, М., 1989.
34. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV – XVIII вв., в 3-х томах, м., 1986-1990
35. Бергер П., Лукман Т., Социальное конструирование реальности. М.: “Медиум”, 1995.
36. Бурдье П. Социальное пространство: поля и практики. М.; СПб: “Алетейя”, 2005.
37. Бутовская М. Антропология пола. М.: ВЕК 2, 2013.
38. Вебер М. Избранное. Образ общества. М.: Юрист, 1994
39. Галич М. История доколумбовых цивилизаций. М.: Мысль, 1990[36]
40. Гирц К. Интерпретация культуры. М.: РОССПЭН, 2004.
41. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. М., 1988.
42. Де Серто М. Изобретение повседневности. СПб.: Издательство европейского ун-та в Санкт-Петербурге, 2013.
43. Дурново Л. А. Очерки изобразительного искусства средневековой Армении, М., 1979
44. Дятлов В., Мелконян Э. Армянская диаспора: Очерки социокультурной типологии. Ереван: Институт Кавказа, 2009
45. Еремян С. Т. Культура раннефеодальной Армении: 4-7 вв., Ер., 1980
46. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь //Логос.№3 (34), 2002.
47. Здравомыслова Е. А., Тёмкина А.А. Социальное конструирование гендера // <http://www.nir.ru/sj/sj/34-zdrav.htm>
48. Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. Москва: Интрада, 1996.
49. Калхун К. Национализм / пер. А. Смирнова.М.: Издательский дом “Территория будущего”, 2006.

50. Культура жизнеобеспечения и этнос. Опыт этнокультурологического исследования (на материалах армянской сельской культуры) / Отв. редакторы: С.А. Арутюнов, Э.С. Маркарян. Ереван, 1983.
51. Леви-Строс К. Структурная антропология, М.: Наука, 1983.
52. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура. М., 1991.
53. Малиновский Б. Морфология культуры. Структура и динамика, М., 1994.
54. Малиновский Б. Магия, наука и религия, М., 1998.
55. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука. М., 1983.
56. Мердок Дж. П. Социальная структура, М., 2003
57. Мид М. Культура и мир детства, М., 1988.
58. Мнацаканян С. Х., Оганесян К. Л., Саинян А. А. Очерки по истории архитектуры древней и средневековой Армении, Е.р., 1978
59. Мосс М. Общества. Обмен. Личность, М., 1996.
60. От структурализма к постструктурализму. Французская семиотика. М., 2000
61. Очерки по истории армянского изобразительного искусства, Е., 1979
62. Сарингулян К. С. Культура и регуляция деятельности, Ер., 1986
63. Семиотика. М., 1983
64. Синицына И. Е. Человек и семья в Африке. М.: Наука, 1989.
65. Тэрнер В. Символ и ритуал, М., 1983
66. Уайт Л. Избранное: Наука о культуре, М., 2004
67. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук, СПб, 2004
68. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память // «Неприкосновенный запас» 2005, №2-3 (40-41).
69. Хобсбаум Э. Изобретение традиций. Вестник Евразии, #1, 2000.
70. Элиаде М. Очерки сравнительного религиоведения, М., 1999.
71. Abrahamian L. Armenian Identity in a Changing World. Costa Mesa, CA, 2006: Mazda Publishers, Inc., 406 p.
72. Agadjanian A. (ed.), Armenian Christianity Today. Identity Politics and Popular Practice. London: Routledge, 2014.
73. Armenian Folk Arts, Culture and Identity, Bloomington and Indianapolis, Indiana Univ. Press, 2001.
74. Hassan, Ihab. The Culture of Postmodernism // Theory, culture, society, Vol. 2, No. 3, 1985.